

UV RAPPORT 2012:184

ARKEOLOGISK FÖRUNDESRÖKNING

Kolerakyrkogård i Lundby

Arkeologisk förundersökning av delar av Kolerakyrkogård i Lundby församling i Göteborg
Västergötland, Göteborgs stad, Bräcke 729:19, Lundby 102:1

Carina Bramstång Plura

UV RAPPORT 2012:184

ARKEOLOGISK FÖRUNDESRÖKNING

Kolerakyrkogård i Lundby

Arkeologisk förundersökning av delar av Kolerakyrkogård i Lundby församling i Göteborg
Västergötland, Göteborgs stad, Bräcke 729:19, Lundby 102:1

Dnr 422-00166-2012

Carina Bramstång Plura

Riksantikvarieämbetet,
arkeologiska uppdragsverksamheten (UV Väst)
Kvarnbygatan 12
431 34 Mölndal
Tel.: 010-480 81 90
Fax: 010-480 82 13

e-post: uvvast@raa.se
e-post: fornamn.efternamn@raa.se
www.arkeologiuv.se

© 2012 Riksantikvarieämbetet
UV Rapport 2012:184

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Gävle 2012. Medgivande I 2012/0744.
Kartor är godkända från sekretessynpunkt för spridning.
Lantmäteriverket 2012-12-18. Dnr 601-2012/4937.

Bildredigering Lena Troedson

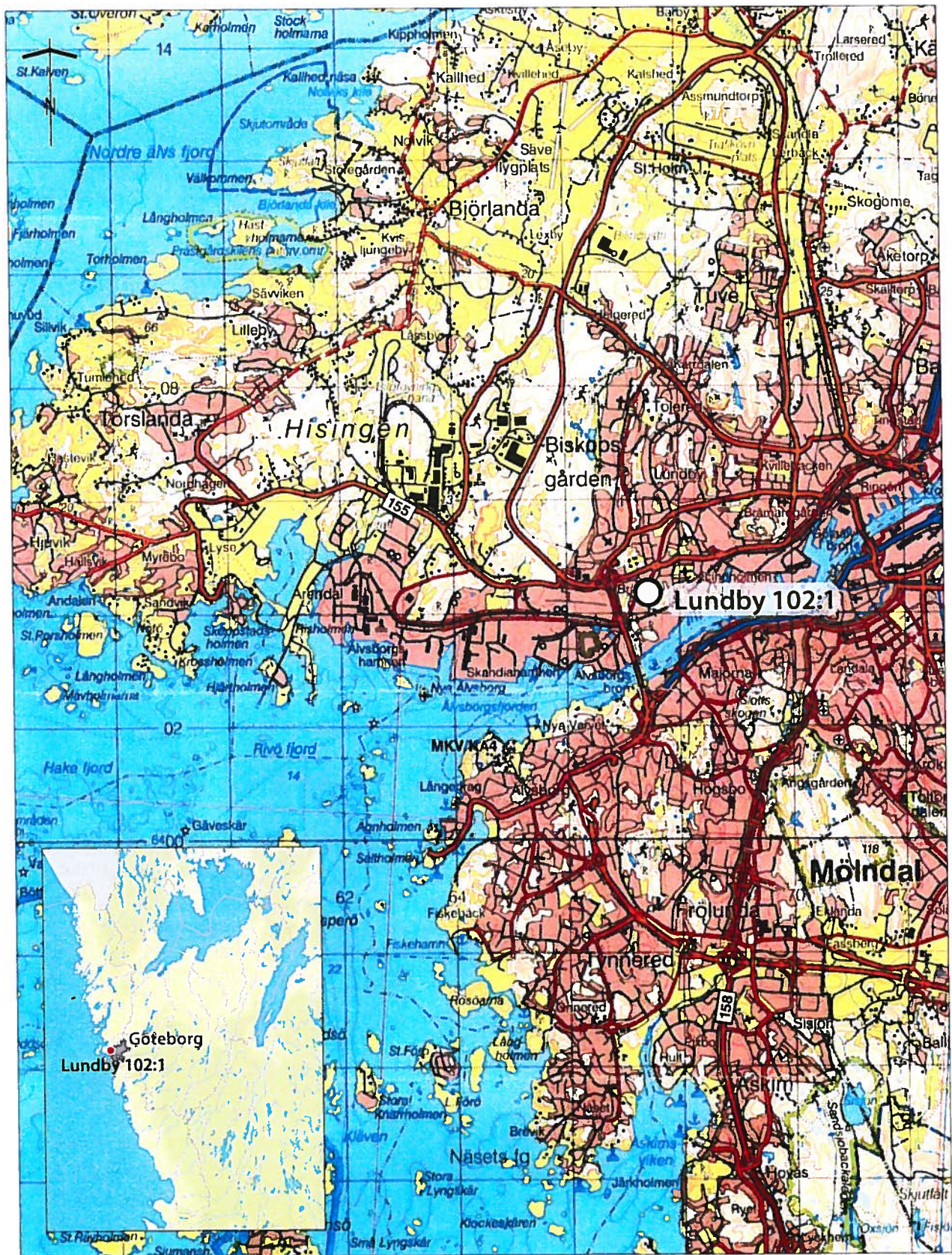
Layout Lena Troedson

Omslag Tre gravstenar finns kvar på kyrkogården, endast en har inskription. Foto: Carina Bramstång.

Tryck/utskrift E-Print, Stockholm 2012

Innehåll

Bakgrund	5
Kunskapsläget	5
Syfte och frågeställning	7
Resultat	8
Utvärdering och förslag till fortsatta åtgärder	12
Administrativa uppgifter	13
Bilaga 1. Schaktbeskrivningar och lämningar	14
Schakt 132	14
Schakt 128	14
Schakt 124	14
Schakt 112	15
Schakt 152	15
Schakt 169	16
Schakt 173	16
Figurförteckning	17

Figur 1. Platsen för förundersökningen markerad på utsnitt ur Vägkartan, blad 61 Göteborg, och på GSD-Sverigekartan. Skala 1:100 000 och 1:250 000.

En arkeologisk förundersökning har utförts på Kolerakyrkogården 102:1 i Lundby församling i Göteborg. Anledningen var att Svenska kyrkan i Göteborg ansökt om tillstånd att återanvända delar av kyrkogården för att anlägga en askgravlund. För att inte störa äldre redan gravlagda på gravgården förespråkas ett skydd från 0,5 meters djup, då gravar visat sig kunna komma redan på detta djup.

Bakgrund

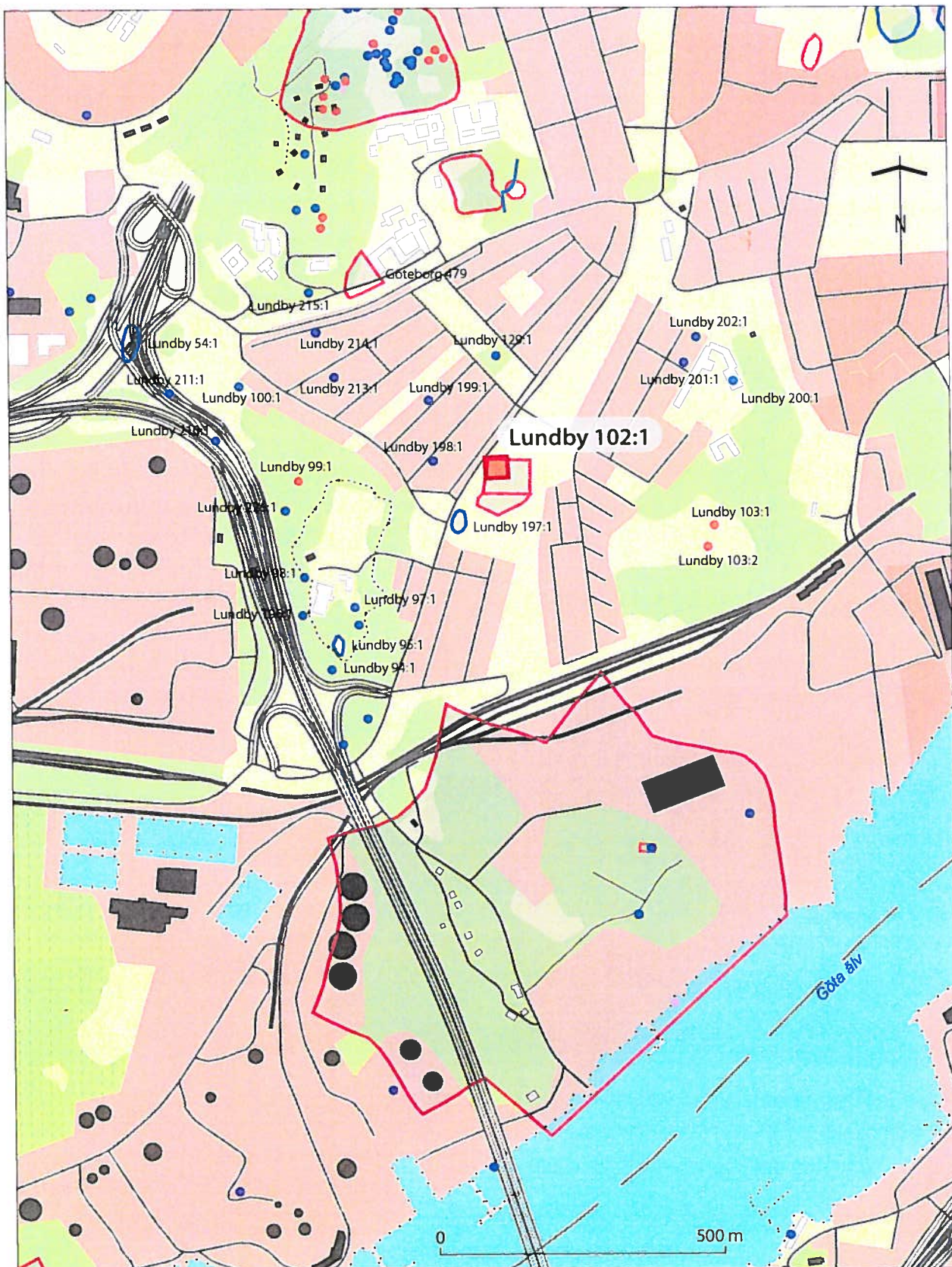
Förundersökning i form av schaktgrävning har utförts på Kolerakyrkogården 102:1 i Lundby mellan den 31 maj och 6 juni. Beställare är Svenska kyrkan i Göteborg som ansökt om tillstånd till arkeologisk undersökning för att de vill återanvända kyrkogården och anlägga en askgravlund.

Kunskapsläget

Kolerakyrkogården etablerades i samband med den stora koleraepidemin i Göteborg år 1834, då många särskilda kolerakyrkogårdar inrättades i landet. I Göteborg dog var tionde invånare under den första koleravågen 1834. Inte mindre än nio koleraepidemier drabbade Sverige fram till och med år 1884,

Figur 3. Bilden visar Kyrkogården mot väster med gravstenarna skönjbara i vänstra hörnet och till höger börjar maskinen gräva det första schaktet invid förhöjningen som enligt uppgift skulle kunna dölja grunden till ett kapell. Foto: Carina Bramstäng Plura.

Figur 2. Förundersökningsområdet markerat på utsnitt ur GSD-Fastighetskartan, blad 63D 9bN Ärsborg. Närliggande fornlämningar och övriga kulturlämningar är markerade med namn och nummer. Skala 1:10 000.

då kolerabakterien identifierades i avföring hos sjuka, först nu reagerade samhället fullt ut på att det förorenade dricksvattnet var smittobärare och orsak till epidemierna.

Gravgården användes för gravsättning av delar av Lundby församling. Gudstjänsterna hölls i den gamla Lundbykyrkan fram till och med 1886, då den nya Lundbykyrkan stod färdig med kyrkogård för gravläggning. Under femtio års tid gravsattes församlingsmedlemmar i Lundby på Kolerakyrkogården.

Gravgården finns inom ett plant omvärdat grönområde i en stadsdel med egnahemsbebyggelse. Gravgården mäter 85×70 meter i sydöst–nordvästlig riktning (d.v.s. 5950 kvadratmeter) och det är den nordvästliga delen som nu är aktuell för undersökning (omkring 1500 kvadratmeter). Kring kyrkogården finns en lagd stenmur (0,5–1 meter hög och cirka 1 meter bred). Mot murens insida ses upplagd gräsbeväxt jord som sluttar in mot gravgården. Tre gravstenar finns, varav en med inskriptionen Petter Blom *1812 †1875 (inga uppgifter om Petter Blom har kunnat finnas i gravböckerna). I gravgårdens nordvästliga del kan en terrassering anas cirka 20×10 meter (nordnordöst–sydsydväst) och 1 meter hög med plan stenfri ovasida samt rundade sidor i söder och öster. I fornminnesregistret tolkad som möjlig plats för kapell.

Syfte och frågeställning

Förundersökningen skulle förse Länsstyrelsen med ett fördjupat kunskapsunderlag och det skulle framgå om det fanns några gravläggningar inom fornlämningen. Eventuella gravläggningar skulle avgränsas och gravdjup fastställas.

*Figur 4. På en av de tre återstående gravstenarna fanns inskriptionen Petter Blom *1812 †1875. Inga uppgifter om Petter Blom har kunnat finnas i gravböckerna. Foto: Carina Bramstäng Plura.*

Vidare skulle vi bedöma de eventuella skelettens bevarandegrad i relation till den vetenskapliga potential materialet innehöll. Vid förundersökningen ansågs inget behov föreligga av osteologisk analys. När skelettmaterial i form av hela gravar konstaterades dokumenterades dessa och lämnades på plats då fynd generellt inte omhändertas vid förundersökningar. Allt dokumenterades med foto, mättes in med DGPS (Differential Global Positioning System) och täcktes över innan igenläggning av schakt. Eventuella artefaktfynd lämnades på samma plats som de hittades, på ett sådant sätt så att det är tydligt att de är återdeponerade. Undantag kunde göras för speciellt värderade föremål som kan komma att förstöras vid återdeponering, denna bedömning skulle i sådana fall göras i samråd med länsstyrelsen. Detta kom aldrig att bli aktuellt då kyrkogårdsförvaltningen vid ett gemensamt möte med länsstyrelsen påpekade att de inte vill störa äldre gravar, utan de kommer endast att bruka mark som inte påverkar äldre gravlagda. Därför avslutades varje schakt vid den arkeologiska förundersökningen om en grav påträffades. Vi störde således aldrig gravarna.

Vi grävde sju schakt med grävmaskin inom rubricerat område för att fastställa gravläggning, bevarandegrad och omfattning. Grävda schakt och framtagna gravläggningar mättes in med Intrasis (Intra-site information system) och dokumenterades med digitalt foto. En översiktlig dokumentation gjordes av påträffade gravläggningar med en beskrivning av bevaringsgrad, innehåll, djup och typ. Vi kom att stanna i djup då första hela graven påträffades för att undvika att gräva igenom eller sönder gravar. Gravarna täcktes över efter dokumentering. Den geografiska begränsningen för gravgården fastställdes mot väster och norr, och den eventuella husgrunden (kappellets) i det nordöstra hörnets terrassering eftersöktes utan resultat. Sammanlagt grävdes omkring 140 kvadratmeter.

Områdena fotograferades digitalt. Schakt och lämningar mättes in med DGPS och behandlades därefter i ett Intrasisprojekt. Intrasisprojekten inkluderar alla data och arkiveras på UV, vilket innebär att de finns tillgängliga för Intrasisanvändare världen över. Foto arkiveras på CD och förvaras på ATA.

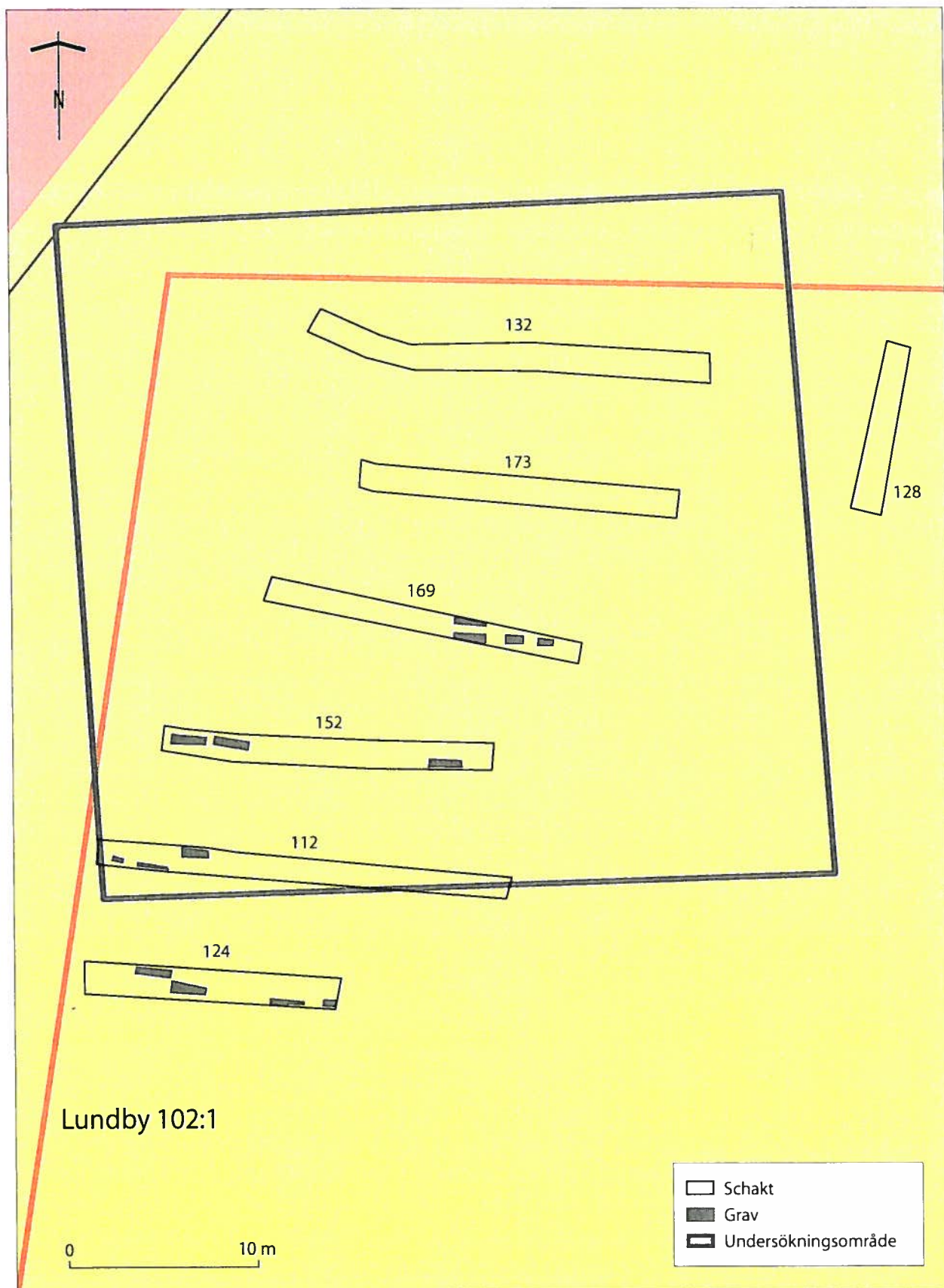
Kyrkogårdsförvaltningens representant Marie Louise Nord kom på besök vid undersökningen och påpekade att undersökningsområdets utbredning inte riktigt motsvarade hennes intentioner, varpå vi grävde ytterligare ett schakt något söder om undersökningsområdets begränsning. Men det visade sig att det var just i det området som de något grundare gravarna kom.

Resultat

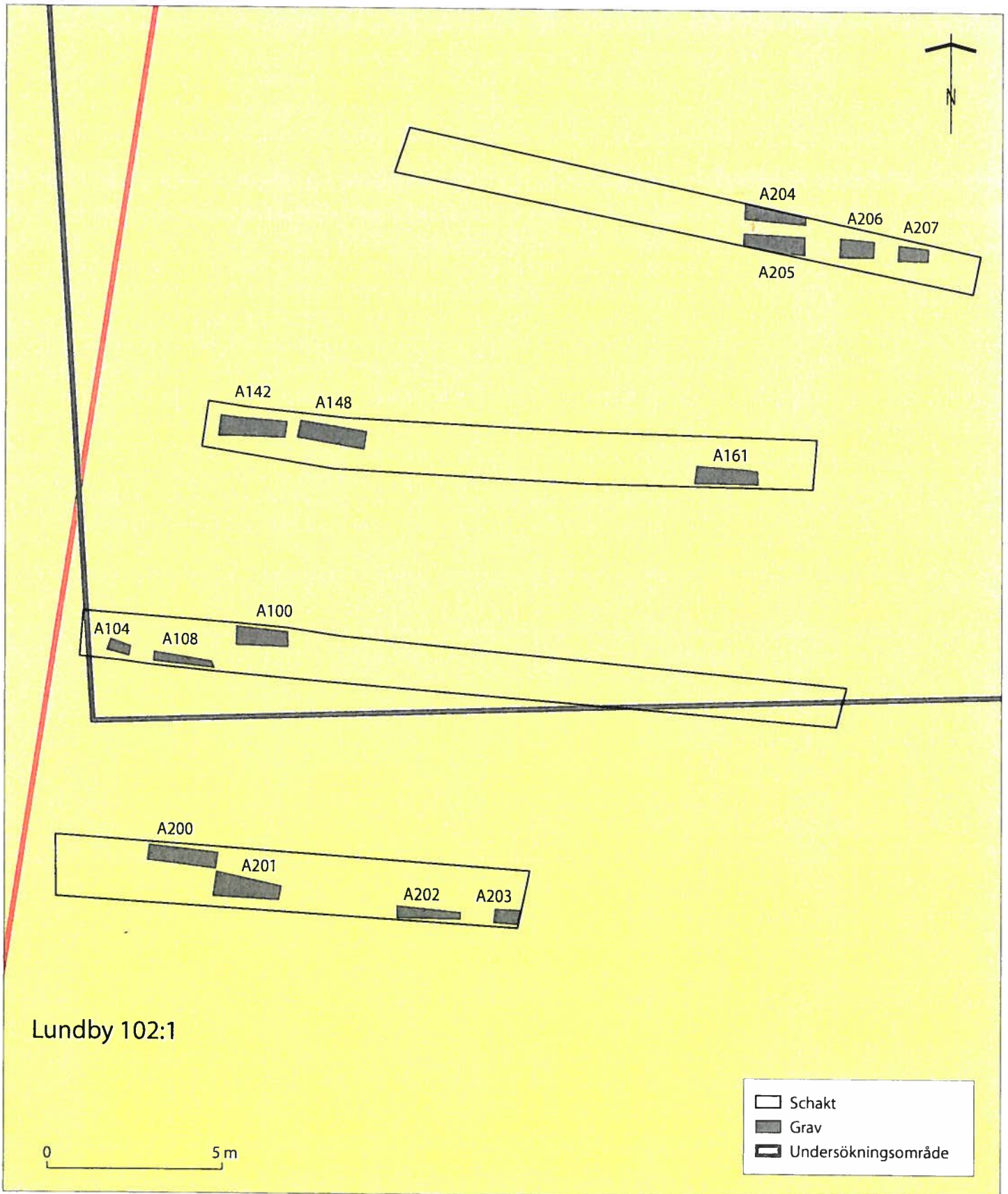
Sammanlagt sju schakt grävdes spritt över det omkring 1500 kvadratmeter stora området. Schakten grävdes ner till omkring en meters djup då detta gick utan att störa befintliga gravar. Ett flertal nedgravningar efter kistbegravningar kunde ses i schakten, flertalet på sådant djup att någon kista ej var synlig på ner till en meters djup. Det vi såg var bara den jord som graven fyllts igen med, som hade en annan struktur och färg.

Figur 5. Bilden visar schakt 112 med kvadratisk formade mörka jordfläckar som visar nedgrävningen efter begravningens konturer i jordmänen. Foto: Carina Bramstång Plura.

Figur 6. Bilden visar schaktens placering inom det undersökta området och deras numrering. Skala 1:300.

Figur 7. Bilden visar de påträffade gravarnas läge i schakten och deras numrering. Skala 1:150.

Gravarna undersöktes inte närmare då det inte ansågs önskvärt att störa dem i onödan. Därför lät vi bara schakta ned till en nivå där kistlock kunde skönjas, alternativt till en meters djup då de gravlagda var placerade djupare.

I två schakt låg gravarna något grundare och dessa schakt grävdes bitvis därför inte lika djupt. I schakt 112 påträffades grav A104, som är en spädbarnsgrav, på 0,5 meters djup med spikar och kistlock skönjbart i ytan. I grav A100 kom kistspikar på 0,8 meters djup som anger kista. Kistans kontur var 1,2 meter lång. Gravlagd antas vara barn/tonåring. I schakt 152 påträffades i grav A142 en kistkant och spik på 0,78 meters djup, samt i grav A148 kistspikar på 0,8 meters djup. De grundare gravarna låg alla upp mot ett bergsimpediment i väster.

I undersökningsområdets nordvästra kant eftersöktes rester av en eventuell grundläggning tillhörande ett kapell utan framgång, inga lämningar kunde ses i lagren här som kunde antyda en synligt grundlagd byggnad.

Utvärdering och förslag till fortsatta åtgärder

Trots att gravmaterialet kan vara dåligt bevarat, kan det ge underlag till viktiga reflektioner beträffande vardagslivet för gemene man under 1800-talet i Göteborg. Gravmaterial ger sällan uppgifter om dödsorsaker, men däremot är det möjligt att få en god bild av de kroniska sjukdomstillstånd och skador som personerna drabbades av under sin livstid. På så vis kan osteologiska material komplettera de tidsperioder från vilka vi har skriftliga källor.

Figur 8. I schakt 112 påträffades grav A104 som är en spädbarnsgrav på 0,5 meters djup med spikar och kistlock skönjbart i ytan. Foto: Carina Bramstäng Plura.

Inom den yta som var markerad för undersökning förekommer ytligare gravar. Detta är inte helt ovanligt, men flertalet gravar är dock placerade djupare. De grundare gravarnas djup är ett riktmått. Då undersökningen gjorts med schaktgrävning spritt över ytan kan vi idag bara säga att grunda gravar förekommer inom gravgården.

Därför förespråkas skydd från 0,5 meters djup inom rubricerat område då gravar visat sig kunna komma redan på detta djup.

Administrativa uppgifter

Riksantikvarieämbetets dnr: 422-166-2012.

Länsstyrelsens dnr: 431-27145-2011.

Riksantikvarieämbetets projektnummer: 12160.

Intrasisprojekt: UV2012:009.

Undersökningstid: 31 maj–4 juni 2012.

Projektgrupp: Carina Bramstäng Plura och Petra Nordin.

Underkonsulter: Schakt & Transport i Borås Entreprenad AB, Cramo.

Exploateringsyta: omkring 1500 kvadratmeter.

Undersökt yta: 140 kvadratmeter.

Läge: GSD-Fastighetskartan, blad 63D 9bN Älvsborg.

Koordinatsystem: Sweref 99 TM.

Höjdsystem: Rikets, RH 00.

Dokumentationshandlingar som förvaras i Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), RAA, Stockholm: –.

Digital dokumentation: förvaras på UV Väst.

Fynd: inga fynd tillvaratagna.

Bilaga 1. Schaktbeskrivningar och lämningar

Schaktens bredd är cirka 1,2 meter.

Schakt 132

Öst-västlig riktning. Längd 21 meter.

Lagerföljd

0–0,1 meter: grästorv/humus.

0,1–0,5 meter: ställvis grusig, något humös mjäla, enstaka stenar.

0,5–1 meter: lerinblandad mjäla.

Iakttagelser

Mot schaktets östra ände skiljer sig lagren något med siltig mjäla/lera mellan 0,2–1 meters djup. Inga lämningar iakttogs i schaktet.

Schakt 128

Nord-sydlig riktning. Längd 9 meter.

Lagerföljd

0–0,1 meter: grästorv/humus.

0,1–0,25 meter: humus.

0,25–1 meter: lerinblandad mjäla.

Iakttagelser

Inga lämningar iakttogs i schaktet.

Schakt 124

Öst-västlig riktning. Längd 13 meter.

Lagerföljd

0–0,1 meter: grästorv/humus.

0,1–0,5 meter: humus.

0,5–1 meter: siltig lera, mjäla.

Iakttagelser

Totalt 4 nedgrävningar är synliga i schaktet, d.v.s. sannolikt rester efter med humus igenfyllda gravar. A200, A201, A202 och A203. Inga kistspikar var synliga eller andra rester som antyder grunda gravar. De gravlagda är således placerade djupare här än ner till 1 meter från marknivå.

- Grav A200. Nedgrävningen är 2 meter lång i öst-västlig riktning och cirka 0,5 meter bred.

- Grav A201. Storlek på nedgrävningen är 1,9 meter lång i öst–västlig riktning, samt 0,65/0,4 meter bred.
- Grav A202. Nedgrävningen är 1,85 meter lång i öst–västlig riktning. Graven ligger i schaktkanten varför bredd ej kan erhållas.
- Grav A203. Graven ligger i schaktkanten varför varken längd eller bredd kan erhållas.

Schakt 112

Öst–västlig riktning. Längd 21 meter.

Lagerföljd

0–0,1 meter: grästorv/humus.
 0,1–0,4/0,5 meter: humus.
 0,4/0,5–0,65 meter: sand
 0,65–1 meter: gulbrun silt/mjäla.
 1 meter– : gulbrun/grå siltig lera.

lakttagelser

Totalt 3 nedgrävningar är synliga i schaktet, d.v.s. rester efter med humus igenfyllda gravar. A100, A104 och A108.

- Grav A100. På 0,8 meters djup. Nedgrävningsstorlek 1,5×0,5 meter. öst–västlig riktning. Fem spikar är synliga i ytan markerandes kistans placering. Kistan har varit cirka 1,2 meter lång. Därav antagandet att det rör sig om ett barn/tonåring.
- Grav A104. På 0,5 meters djup i västra delen av schaktet. Storlek 0,65×0,35 meter i öst–västlig riktning. Spikar synliga i ytan, samt lite träfnas efter kistlock. Spädbarnsgrav.
- Grav A108. På 0,8 meters djup. Nedgrävningen är 2 meter lång i öst–västlig riktning. Graven ligger delvis i schaktkanten varför bredd ej kan erhållas.

Schakt 152

Öst–västlig riktning. Längd 17,5 meter.

Lagerföljd

0–0,1 meter: grästorv/humus.
 0,1–0,5 meter: humus.
 0,5–1 meter: siltig lera, mjäla.

lakttagelser

Totalt 3 nedgrävningar är synliga i schaktet, d.v.s. rester efter med humus igenfyllda gravar. A142, A148 och A161.

- Grav A142. På 0,8 meters djup. Nedgrävningsstorlek 2×0,6 meter. Öst–västlig riktning. Kistkant samt spikar är synliga i ytan markerandes kistans placering som varit cirka 0,5 meter bred.
- Grav A148. På 0,8 meters djup. Nedgrävningsstorlek 1,9×0,55 meter. Öst–västlig riktning. En spik synlig i ytan efter kista.
- Grav A161. På 1 meters djup. Nedgrävningen är 1,8 meter lång i öst–västlig riktning och 0,6 meter bred.

Schakt 169

Öst–västlig riktning. Längd 17 meter.

Lagerföljd

0–0,1 meter: grästorv/humus.

0,1–0,4 meter: humus, något sandig.

0,4–0,6 meter: något sandig mjäla.

0,6–1 meter: siltig lera, mjäla.

Iakttagelser

Totalt fyra nedgrävningar är synliga i schaktet, d.v.s. sannolikt rester efter med humus igenfyllda gravar. A204, A205, A206 och A207. Inga kistspikar var synliga, eller andra rester som antyder grunda gravar. De gravlagda är således placerade djupare här än ner till en meter från marknivå.

- Grav A204. Nedgrävningen är 1,8 meter lång i öst–västlig riktning. Graven ligger delvis i schaktkanten varför bredd ej kan erhållas.
- Grav A205. Storlek på nedgrävningen är 1,8 meter lång i öst–västlig riktning, samt 0,5 meter bred.
- Grav A206. Nedgrävningen är 0,9 meter lång i öst–västlig riktning och 0,55/0,4 meter bred (bredare i huvudändan). På grund av nedgrävningens ringa längd antas graven dölja ett barn.
- Grav A207. Nedgrävningen är 0,8 meter lång i öst–västlig riktning och 0,45 meter bred. På grund av nedgrävningens ringa längd antas graven dölja ett barn.

Schakt 173

Öst–västlig riktning. Längd 17 meter.

Lagerföljd

0–0,1 meter: grästorv/humus.

0,1–0,5 meter: ställvis grusig, något humös mjäla, enstaka stenar.

0,5–1 meter: lerinblandad mjäla.

Iakttagelser

Inga lämningar iakttogs i schaktet.

Figurförteckning

Figur 1. Platsen för förundersökningen markerad på utsnitt ur Vägkartan, blad 61 Göteborg, och på GSD-Sverigekartan. Skala 1:100 000 och 1:250 000.....	4
Figur 3. Bilden visar Kyrkogården mot väster med gravstenarna skönjbara i vänstra hörnet och till höger börjar maskinen gräva det första schaktet invid förhöjningen som enligt uppgift skulle kunna dölja grunden till ett kapell. Foto: Carina Bramstång Plura.....	5
Figur 2. Förundersökningsområdet markerat på utsnitt ur GSD-Fastighetskartan, blad 63D 9bN Älvsborg. Närliggande fornlämningar och övriga kulturlämningar är markerade med namn och nummer. Skala 1:10 000.	6
Figur 4. På en av de tre återstående gravstenarna fanns inskriptionen Petter Blom *1812 †1875. Inga uppgifter om Petter Blom har kunnat finnas i gravböckerna. Foto: Carina Bramstång Plura.....	7
Figur 5. Bilden visar schakt 112 med kvadratisk formade mörka jordfläckar som visar nedgrävningen efter begravningens konturer i jordmånen. Foto: Carina Bramstång Plura.	9
Figur 6. Bilden visar schaktens placering inom det undersökta området och deras numrering. Skala 1:300.....	10
Figur 7. Bilden visar de påträffade gravarnas läge i schakten och deras numrering. Skala 1:150.....	11
Figur 8. I schakt 112 påträffades grav A104 som är en spädbarnsgrav på 0,5 meters djup med spikar och kistlock skönjbart i ytan. Foto: Carina Bramstång Plura.	12

Kolerakyrkogård i Lundby

En arkeologisk förundersökning har utförts på Kolerakyrkogården 102:1 i Lundby församling i Göteborg. Anledningen var att Svenska kyrkan i Göteborg ansökt om tillstånd att återanvända delar av kyrkogården för att anlägga en askgravlund. För att inte störa äldre redan gravlagda på gravgården förespråkas ett skydd från 0,5 meters djup, då gravar visat sig kunna komma redan på detta djup.